

MODULE 1

Ethische vragen rond het
begin en einde van het leven

MODULE 2

Zorg en kwaliteit van leven
bij chronische aandoeningen

Ethiek

MODULE 3

Ethische aspecten in beleid
en management van de zorg

in de zorgsector

27E JAARGANG

START JANUARI 2020

PART-TIME POSTACADEMISCHE BEROEPSOPLEIDING
GEORGANISEERD DOOR DE VAKGROEP ETHIEK VAN
DE GEZONDHEIDSZORG VAN HET RADBOUDUMC

‘Niet weten wat
‘goed doen’ betekent’

NRC Handelsblad, 3 januari 2019

‘Zorg is meer dan handen
aan het bed’

De Stentor, 8 maart 2019

‘Morele moed nodig om
sommige risico’s te accepteren’

Medisch Contact, 5 april 2019

Stop met wegduiken
voor pijnlijke keuzes
in de zorg

de Volkskrant, 13 oktober 2018

‘Sleutelen aan het dna
van embryo’s gaat nu nog te ver’

De Gelderlander, 10 december 2018

Ethiek in de zorgsector

De opleiding *Ethiek in de zorgsector* is ontwikkeld voor hoger opgeleide managers en professionals in de zorgsector die hun deskundigheid op het gebied van de ethische aspecten van hun werk willen verbreden en verdiepen.

De opleiding wordt georganiseerd door de vakgroep Ethiek van de Gezondheidszorg van IQ healthcare van het Radboudumc te Nijmegen in samenwerking met docenten van, onder andere, Fontys Hogescholen, de Universiteit Maastricht, de Hogeschool Arnhem Nijmegen, de Universiteit voor Humanistiek en de Vrije Universiteit Amsterdam.

UVH | UNIVERSITEIT
VOOR
HUMANISTIEK

 Maastricht University

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

 Fontys
Hogescholen

 Radboudumc

 VU medisch centrum

WAAROM DE OPLEIDING ETHIEK IN DE ZORGSECTOR?

Een zorginstelling is meer dan een bedrijf. Voor patiënten en bewoners is het een plek waar zij een toevlucht zoeken. Dege-
nen die er werken proberen het lot van anderen te verbeteren
of te verzachten en verlenen hulp aan mensen die zich in een
kwetsbare en hulpbehoevende situatie bevinden. Vanuit deze
gedachte is de zorgprofessional gemotiveerd om goede zorg te
geven. Maar wat is 'goede zorg'? Voor het beantwoorden van
deze vraag moet er rekening gehouden worden met soms bot-
sende belangen en verschillende verantwoordelijkheden. Bin-
nen dit krachtenveld moeten zorgprofessionals positie bepalen.
Ethiek is het verhelderen van waarden en normen die onlos-
makelijk verbonden zijn met de zorg. Ethiek probeert te on-
derscheiden wat goed is om te doen en te bepalen wat er zou
moeten gebeuren, ook al weten we heel goed dat de dagelijkse
praktijk soms anders is.

Ethiek speelt zich af op elk niveau van de zorgverlening. Op het
niveau van grote ethische vragen rond kunstmatige voortplan-
ting, genetica en beslissingen rond het levenseinde. Maar ook
op het niveau van kleine, alledaagse vragen zoals die ontstaan
in de omgang met de allermakste zorgbehoevenden; vragen
over wat kan en mag. En op het niveau van de werkvloer en
de organisatie, maar ook op het nationale niveau van beleid
en wetgeving. Ethische reflectie helpt ons onze morele vooronder-
stellingen te benoemen, ze kritisch te onderzoeken en ze beter
te onderbouwen.

Ethiek in de zorgsector is in 1993 ontwikkeld met steun van
het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sociale Zaken
vanuit een behoefte aan een praktijkgerichte beroepsopleiding
op post-academisch niveau om zorgprofessionals te ondersteun-
en in het herkennen en interpreteren van de ethische aspecten
van hun werk. Deelnemers aan deze opleiding leren de discussie
over morele vraagstukken te stimuleren en dragen bij aan me-
ningsvorming en reflectie, wat weer bijdraagt aan de voortduren-
de verbetering van de kwaliteit van de zorg. In deze opleiding
worden levensbeschouwelijke, filosofische en ethische inzichten
gebruikt om de praktijk te duiden en inzichtelijk te maken en
worden er methoden geboden om met ethiek aan de slag te gaan.

WAT LEERT U IN DE OPLEIDING?

In de opleiding *Ethiek in de zorgsector* leert u denken over de
ethische vragen binnen uw eigen werk én meedenken met de
vraagstukken die de organisatie als geheel raken. U zult zien dat
theorie en praktijk nauw verweven zijn in deze opleiding en dat
zowel micro-, meso- als macro-niveau aan bod komen.

Doelstelling van de opleiding is deelnemers te scholen in:

- het signaleren, analyseren en interpreteren van morele aspecten;
- het communiceren en argumenteren over deze aspecten en het organiseren van deze communicatie;
- het afronden van deze processen in beslissingen of adviezen.

Wij bieden u kennis en vaardigheden waarmee u zelf een ver-
antwoord en beredeneerd standpunt kunt innemen. De oplei-
ding doet dit door u zowel theoretisch als praktisch te scholen
in de omgang met ethische vraagstukken. Hierdoor kunt u een
ethische voortrekker worden in uw organisatie en het ethische
aspect in uw werk een belangrijke impuls geven. Dit komt niet
alleen u als medewerker ten goede, maar ook uw organisatie
als geheel.

VOOR WIE IS ETHIEK IN DE ZORGSECTOR BESTEMD?

De opleiding *Ethiek in de zorgsector* richt zich op hoger op-
geleide managers en professionals: artsen, verpleegkundigen,
paramedici, sociaalpedagogische hulpverleners, therapeuten,
geestelijk raadslieden, vertrouwenspersonen, coördinatoren,
leidinggevenden, juristen, leden van medisch-ethische com-
missies, kwaliteitsfunctionarissen, klachtenfunctionarissen,
bestuursleden, adviseurs, enzovoort. Onder zorgsector ver-
staan wij bijvoorbeeld de ziekenhuiszorg, geestelijke gezond-
heidszorg, gehandicaptenzorg, publieke gezondheidszorg,
eerstelijnszorg, ouderenzorg, maatschappelijke ondersteuning
(Wmo) en jeugdzorg maar ook andere zorg die intra- trans- en
extramuraal wordt geleverd.

Voor deelname is een vooropleiding op HBO- of academisch
niveau noodzakelijk. 20 à 30 procent van de te bestuderen lite-
ratuur is in het Engels.

ONDERWIJSKUNDIGE STIJL VAN DE OPLEIDING

De onderwijskundige stijl van de opleiding heeft de volgende
karakteristieken:

- De onderwerpen die aan de orde komen hebben betrekking op ethische problemen die leven binnen de zorgsector. Deze proble-
men worden bestudeerd en overdacht aan de hand van aan de
praktijk ontleende voorbeelden.
- Er wordt kennisgemaakt met diverse ethische benaderingen.
Hierdoor leren de deelnemers op verschillende manieren tegen
de problemen aankijken. Ze zullen ook in staat zijn de specifieke
waarde van de verschillende benaderingen te zien.
- Steeds staat de betekenis van wat u leert binnen de opleiding
voor uw praktijk voorop. Deelnemers kunnen hun eigen leer-
proces vormgeven door de theorie uit de lesdagen toe te passen
in hun eigen werk.
- Door de verschillende achtergronden van de deelnemers in le-
vensbeschouwing, vooropleiding en werksituatie komt u in aan-
raking met verschillende perspectieven en manieren van zorg
verlenen. Er is veel gelegenheid om met elkaar van gedachten te
wisselen en te discussiëren.
- Er is een hoge mate van interactief onderwijs met veel ruimte
voor inbreng van deelnemers. Er is veel gelegenheid tot oefenen
met de verschillende vaardigheden. De docenten van de oplei-
ding zijn betrokken en u krijgt regelmatig feedback op uw lespro-
ducten.

TERUGKOMDAGEN

Voor onze alumni organiseren wij regelmatig een terugkomdag.
Op een terugkomdag stellen we een actueel thema uit de zorg
aan de orde dat inhoudelijk past in het kader van de opleiding
en dat op dat moment volop in discussie is. Door de terugkom-
dagen blijven ex-deelnemers voeling houden met hun interesse
in ethiek in de zorgsector, ze scholen zich bij en ze onderhouden
hun netwerk. Het thema van de meest recente terugkomdag in
2018 was: 'Zorg in beeld'. De volgende terugkomdag is in 2020.

ONDERWIJSCOÖRDINATOR

Drs. Simone Naber is verantwoordelijk voor de eenheid, sa-
menhang en afstemming in de opleiding, voor het organisato-
risch kader van de opleiding en de bewaking van de kwaliteit.
Daarnaast is zij verantwoordelijk voor de werving van deelne-
mers en de profilering van de opleiding.

Simone is degene bij wie u terecht kunt voor vragen over
de opleiding en is eerste aanspreekpunt tijdens de op-
leiding. U kunt telefonisch contact opnemen op ma-di:
(024) 36 13104, do-vrij: (024) 361 33 59 of via e-mail:
Simone.Naber@Radboudumc.nl.

VERDER ONDERWIJS

Naast *Ethiek in de zorgsector* organiseert de vakgroep Ethiek
van de Gezondheidszorg ook de kortere en specifiekere cursus
Ethiek in de huisartspraktijk, geaccrediteerd voor 24 uur door
de KNMG. Deze vindt steeds in het najaar plaats. Meer infor-
matie vindt u op www.ethiekindehuisartspraktijk.nl.

Na afronding van de opleiding is het mogelijk om door te stro-
men naar de Master of Bioethics (www.masterbioethics.org)
die wordt georganiseerd door de KU Leuven. Onder bepaalde
omstandigheden is het mogelijk voor deze master bepaalde
vrijstellingen te krijgen. Voor meer informatie kunt u zich wen-
den tot Simone Naber.

*Het kan voorkomen dat zich tussen het moment van verschij-
nen van deze brochure en het moment van realisatie van de
opleiding, wijzigingen in het docentenbestand voordoen.*

Postadres

Postbus 9101
Huispost 114 IQ healthcare
6500 HB Nijmegen

Bezoekadres

Geert Groteplein 21
looproute 114

Telefoon

(024) 361 33 59 of
(024) 361 53 20

E-mail onderwijscoördinator

Simone.Naber@Radboudumc.nl

Internet

www.ethiekindezorgsector.nl

LinkedIn groep

Ethiek in de zorgsector

Twitter

@EthiekidZorgsec

Module 1

HOOFDDOCENTEN

- drs. Janske Hermens, filosofe en sociologe (Fontys Hogescholen)
- dr. Lieke van der Scheer, filosofe

Ethische vragen rond het begin en einde van het leven

In Module 1 beginnen we met een introductie in drie grote ethische theorieën, het utilisme, de deontologie en de deugdethiek, en maakt u kennis met twee manieren om een ethisch probleem te doordenken, de hermeneutische benadering en de analytische benadering.

We gaan, met de kennis van de ethische theorieën en benaderingen, ethische vraagstukken rond begin en einde van leven onderzoeken. En we gaan tijdens de module oefenen met de verschillende ethische benaderingen aan de hand van casussen uit uw beroepspraktijk.

U maakt bovendien kennis met de Socratische gesprekswijze, waarmee niet alleen een ethisch probleem kan worden besproken, maar ook de manier waarop mensen met elkaar communiceren en zouden willen communiceren.

Dag 1 dinsdag 14 januari 2020

VERKENNING VAN VERSCHILLENDE ETHISCHE BENADERINGEN, deel 1

· drs. Janske Hermens
· dr. Lieke van der Scheer

Op de eerste lesdag gaan we in op drie grote stromingen in de ethiek: het utilisme, de plichtsethiek en de deugdethiek. Het utilisme beoordeelt een handeling naar de gevolgen, de plichtsethiek gaat uit van morele principes en van de intentie waarmee gehandeld is en de deugdethiek stelt zich de vraag "wat is een goed leven, en past deze handeling daar in?"

Op deze lesdag bespreken we ook twee verschillende manieren om een medisch-ethisch probleem te benaderen: de analytische en de hermeneutische benadering. De analytische benadering is erop gericht argumenten te inventariseren en te wegen. De hermeneutische methode is gericht op verhelderen van het probleem en onderliggende aannames en daardoor het vergroten van inzicht.

De analytische benadering is uitgewerkt in verschillende stappenplannen die gebruikt kunnen worden om tot een concreet handelingsadvies te komen. Op de eerste lesdag zullen we hiermee oefenen.

Dag 2 dinsdag 28 januari 2020

VERKENNING VAN VERSCHILLENDE ETHISCHE BENADERINGEN, deel 2

· drs. Janske Hermens
· dr. Lieke van der Scheer

Op de tweede lesdag zullen we verder ingaan op de hermeneutische benadering. Deze benadering is gericht op explicitering van veronderstellingen die maken dat iets als probleem ervaren wordt, en zoekt naar wat zich op een onderliggend niveau voordoet ten aanzien van bijvoorbeeld waardeorientaties, zinperspectieven en zelfopvattingen. Op deze lesdag oefenen we met de handreiking voor een hermeneutisch gesprek.

In de ethiek van de gezondheidszorg staat het begrip "autonomie" vaak centraal. Daarom zullen we op deze dag aandacht besteden aan dit begrip. In het avondgedeelte van deze lesdag zullen we, aan de hand van een tekst van Friedrich Nietzsche, een Duitse filosoof uit de 19e eeuw, spreken over een ander centraal begrip in de gezondheidszorg, namelijk 'gezondheid'. Wat herkennen we in onze tijd van Nietzsches begrip van gezondheid en wat juist niet? Wat (leren) zien we door contrast? In hoeverre is dit nog (of juist) actueel?

Dag 3 dinsdag 11 februari 2020

PRENATALE DIAGNOSTIEK

· drs. Janske Hermens
· dr. Lieke van der Scheer
· prof. dr. Guido de Wert, ethicus, (Health, Ethics and Society, Universiteit Maastricht)

Op deze derde lesdag gaan we ons verdiepen in de ethische vragen die spelen rond de medische mogelijkheden na de conceptie, maar voor de geboorte van een kind: de mogelijke testen, de verhouding van preventie en therapie, de verhouding tussen test en behandelmogelijkheden, de effecten van testen op de abortuspraktijk en de maatschappelijke effecten van testen komen aan de orde.

In twee casusbesprekingen zullen we de waarde van de twee ethische benaderingen bij het onderzoeken van ethische problemen bij prenatale diagnostiek onderzoeken en vergelijken.

Als verdieping zullen we op deze lesdag door middel van een lezing en aansluitend discussie ethisch reflecteren op (nieuwe) techniek in het algemeen.

Ineke Hoekstra, specialist
ouderengeneeskunde,
SOG1953, Amsterdam

Als specialist ouderengeneeskunde was en ben ik op zoek naar meer handvatten om ethische dilemma's te tackelen. Deze opleiding helpt daar zeker bij. Wat het zo leuk maakt is dat er een daadwerkelijke verdieping plaatsvindt. Om echt te begrijpen waar ethiek in de zorg over gaat moet er wel tijd geïnvesteerd worden maar dat levert dan ook nieuwe nuttige en vaak verrassende inzichten op. De opzet van de opleiding dwingt je eigen gedachten te formuleren en te bespreken met anderen.

Dat was voor mij een andere manier van leren die de stof echt eigen maakt.

De medecursisten zijn een belangrijk onderdeel van de opleiding. Vanwege de diversiteit in achtergrond worden de dilemma's vanuit allerlei hoeken aangevlogen. Dit geeft veel verbreding en interessante gesprekken. De docenten zijn bevlogen en betrokken. Mijn persoonlijk perspectief is door deze opleiding breder geworden, en mijn interesse voor de filosofie is gewekt. Als je de tijd neemt, en openstaat voor nieuwe manieren van denken dan is deze opleiding een waardevolle verdieping.

Nathalie van Werkhoven-
de Brabander, kinderarts,
BravisZiekenhuis, Bergen op Zoom

In mijn werk als kinderarts kom ik regelmatig ethische discussies tegen echter weet ik niet altijd hoe ik ze zou kunnen benaderen. Daarnaast vond ik dat we te vaak aan ethische vraagstukken voorbij gingen en vroeg mij af hoe we die wel op een juiste manier kunnen bespreken. Vanuit nieuwsgierigheid ben ik deze opleiding gaan volgen. Ik vind verdieping belangrijk in mijn werk als arts en belangrijk om stil te staan bij wat is goed? Iedere keer kwam ik vol terug van de dag ook al was het niet een onderwerp gerelateerd aan mijn eigen werk. Deze opleiding geeft mee dat ik als persoon een bredere kijk heb gekregen op onze samenleving. Het is leuk om telkens een docent te horen die van het onderwerp alles afweet. Met de andere cursisten ga je in gesprek en van elkaar leer je veel. De opleiding kost wel tijd per week, dat is een investering maar de moeite waard.

Dag 4 dinsdag 3 maart 2020

AUTONOMIE BESPROKEN IN EEN SOCRATISCH GESPREK

· drs. Janske Hermens
· dr. Lieke van der Scheer
· dr. Anke Oerlemans, universitair docent ethiek van de gezondheidszorg (Radboudumc)

Het accent tijdens deze lesdag ligt op het beoefenen van een methode van filosofische gedachtevorming: het Socratische gesprek. Wij gaan met deze methode het begrip autonomie uitdiepen.

Respect voor de autonomie van de patiënt is een belangrijk thema in de medische ethiek, maar wat is autonomie eigenlijk? En hebben we het over dezelfde autonomie als we het hebben over bijvoorbeeld professionele autonomie, of is dit iets anders? Is er eigenlijk één betekenis van autonomie, of verschilt deze per situatie? Tijdens de bijeenkomst zullen wij één aspect van de thematiek verkennen. Het Socratische Gesprek zal maar één beperkt onderwerp toelaten. Maar deze gesprekswijze biedt wel de gelegenheid om een tweede thema, dat van de verhouding tussen verschillende partners in het gesprek, aan de orde te stellen.

Dag 5 dinsdag 17 maart 2020

ETHIEK EN GENETICA

· dr. Eline Bunnik, filosofe (Erasmus MC)
· Femke Tammer, MSc, klinisch geneticus (Radboudumc)

Genetische counseling en screening zijn snel groeiende onderdelen van de preventieve geneeskunde en de klinische genetica. Er worden steeds meer markers vastgesteld waarmee erfelijke aandoeningen kunnen worden opgespoord. Zowel ten aanzien van aangeboren aandoeningen en ook voor chronische ziekten die op latere leeftijd tot uitdrukking komen zijn de verwachtingen hooggespannen. Over de doorwerking van de genetische kennis in de medische praktijk en onze samenleving bestaat nog veel onzekerheid. Problemen van discriminatie, sociale stigmatisering, kosten/baten analyses en de gevolgen voor de ethiek van de voortplanting zijn nog niet opgelost en soms nog niet eens helder geformuleerd. Welke waarden zijn hierbij betrokken? Moet hier sprake zijn van morele restrictie of van een laissez-faire beleid?

Dag 6 dinsdag 31 maart 2020

EUTHANASIE EN HULP BIJ ZELFDODING

· dr. Lieke van der Scheer
· dr. Marianne Dees, huisarts en onderzoeker (Radboudumc)

Nederland was het eerste land met een erkende 'euthanasiepraktijk' en een wettelijke regeling voor het toetsen van euthanasie; dit is het resultaat van medische, sociale, ethische, juridische en politieke ontwikkelingen.

In de gevoerde debatten, in het onderzoek naar de omvang en uitvoering van euthanasie zijn verschillende opvattingen zichtbaar (geworden). Die verschillen betreffen ideeën en argumenten over het doel van de geneeskunde, de aard van medisch handelen, opvattingen omtrent leven, lijden, sterven en het 'beheer' van het levenseinde. Tijdens deze zesde lesdag zal aandacht worden besteed aan de morele kanten van de medische hulp bij sterven, de positie van de arts en de betekenis van het begrip uitzichtloos lijden.

OVERZICHT DATA MODULE 1

dinsdag 14 januari 2020

VERKENNING VAN VERSCHILLENDE ETHISCHE BENADERINGEN, deel 1

dinsdag 28 januari 2020

VERKENNING VAN VERSCHILLENDE ETHISCHE BENADERINGEN, deel 2

dinsdag 11 februari 2020

PRENATALE DIAGNOSTIEK

dinsdag 3 maart 2020

AUTONOMIE BESPROKEN IN EEN SOCRATISCH GESPREK

dinsdag 17 maart 2020

ETHIEK EN GENETICA

dinsdag 31 maart 2020

EUTHANASIE EN HULP BIJ ZELFDODING

dinsdag 14 april 2020

EINDGESPREKKEN

René van Gooswilligen, geestelijk verzorger, ORO, Helmond

Ik werk al jaren als geestelijk verzorger binnen een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking. Hier geniet ik enorm van! In mijn werk heb ik regelmatig te maken met 'kwetsbare' mensen in moeilijke situaties. Vaak kom ik samen met bewoners, familie en medewerkers ethische dilemma's tegen, vooral rondom het ziek zijn en sterven van een cliënt. Ook het moreel beraad wordt regelmatig gebruikt om moeilijke vraagstukken te bespreken. Kortom, ethiek is een dagelijks onderdeel van mijn praktijk als geestelijk verzorger. Vandaar de behoefte tot verdieping en uitbreiding van mijn kennis van filosofie en ethiek. De opleiding EidZ voldoet daar ruimschoots aan. Het geeft me handvaten om te gebruiken in mijn dagelijks werk en ik verheug me elke keer weer op de nieuwe studiedag om samen met anderen na te denken, te discussiëren en mijn eigen gedachten en mening aan te scherpen. Ethiek in de zorg is een aanrader!

Onze alumni kwamen uit de volgende instellingen:

- Aafje Thuiszorg
- Abrona Huis ter Heide
- Academisch Medisch Centrum Amsterdam
- Academisch Ziekenhuis Groningen
- Accare Assen
- Achmea Zorg en Gezondheid Leiden
- Albert Schweitzer Ziekenhuis Dordrecht
- Altrecht Den Dolder
- Alys Zorggroep Zevenaar
- Amaris Theodotion Laren
- Ambulancedienst Zuid-Holland Zuid
- Amerpoort Baarn
- Amphia Ziekenhuis Breda
- Antoni van Leeuwenhoek Ziekenhuis
- Apotheek aan Zee Noordwijk
- Apotheek Flohil Bemmelen
- APZ Drenthe locatie Beilen
- Argos Zorggroep Vlaardingen
- Arienszorgpalet Enschede
- ASVZ locatie Merwedeplein Sliedrecht
- Van Koetsveld Zwolle: Zuid-West Sliedrecht
- Atlant Zorggroep vph Heerhooft
- Atrium Medisch centrum Heerlen
- Avans Hogeschool Breda
- AVEANT Utrecht
- Axioncontinuu vph Voorhoeve Utrecht
- Bartiméushage Doorn
- BAVORNO Groep Rotterdam
- Berchhiem Burgum
- Berchmanium Nijmegen
- Bernhoven Uden
- Beroep Ziekenhuis Amsterdam
- BrabantZorg Veghel
- Bravis Ziekenhuis Bergen op Zoom
- Canisius Wilhelmina Ziekenhuis Nijmegen
- Carint Delden
- Catharinaziekenhuis Eindhoven
- Cello Vught
- Centraal Militair Hospitaal Utrecht
- Centrum voor Consultatie en Expertise
- Centrum voor Ontwikkeling van Palliatieve Zorg Nijmegen
- Chronisch Zieken en Gehandicapten Raad Nederland Utrecht
- Christelijke Hogeschool Ede
- Circonflex Zevenbergen
- College voor Zorgverzekeringen Diemen
- Commissie Medische Ethiek Zeeland Goes
- Contexte Enschede
- Cosis Groningen
- Daelzicht Koningslust
- De Berkhof Bejaardencentrum Winterswijk
- De Borg Stichting Christelijke Zorgvoorzieningen locatie Coendershof Groningen
- De Gelderse Roos Wolfheze
- De Grote Rivieren Dordrecht, Gorinchem
- De Hartekampgroep Heemstede
- De Lathmer Wilp
- De Twentse Zorgcentra – locaties Almelo en Losser
- De Zorgboog Bakel
- De Zijnen locatie Tolbert
- Delta Psychiatrisch Centrum
- Deventer Ziekenhuis
- Diakonessenhuis Eindhoven
- Diakonessenhuis Meppel
- Diakonessenhuis Utrecht
- Disability Studies
- Dichterbij Nijmegen
- Donders Instituut, Centrum voor Cognitieve Neuroimaging
- Driemaasstede Schiedam
- Dr. Leo Kannerhuis Wolfheze
- Eemland Ziekenhuis Amersfoort
- Elkerliek Ziekenhuis, Helmond
- Emergis Centrum voor geestelijke gezondheidszorg Goes
- Erasmus MC-Sophia kinderziekenhuis Rotterdam
- Erasmus MC-Daniël den Hoed Rotterdam
- Erasmushuis Zaandam
- Esdege – Reigersdaal Broek op Langedijk
- Europodonor Leiden
- Evean Zorg Amsterdam, Alkmaar
- Fatima Wehl
- Florence, locatie Wijndaelercentrum Den Haag
- Fontys Hogescholen Eindhoven
- Franciscus Ziekenhuis Roosendaal
- Freelance Psychosociaal hulpverlenster Ravenstein
- Friesland Coberco Nuenen
- GGZ den Bosch
- GGZ Friesland Leeuwarden
- Gemeente Vrijzinnig hervormden Delft
- GEMIVA-SVG Groep Leiderdorp en Gouda
- Geriatrisch Centrum Stadzicht Rotterdam
- Gezondheidscentrum De Kroonsteen Malden
- Gezondheidszorg Oostelijk Zuid Limburg Heerlen
- Getre Ziekenhuizen Locatie Lucas Apeldoorn
- GGD Amsterdam
- GGD GHOR Nederland Utrecht
- GIZ Eesveen
- Gorissen Ouderengeneeskunde
- Groene Hart ziekenhuis Gouda
- Heliomare Wijk aan Zee
- Het Roessingh Centrum voor Revalidatie Enschede
- Het Zonnehuis Doorn
- Hofpoortziekenhuis Woerden
- Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
- Hogeschool Enschede
- afdeling Verpleegkunde
- Hogeschool Rotterdam en Omstreken
- Hogeschool Utrecht
- Hogeschool Zuyd Heerlen, AVM Maastricht
- Humanistische Stichting A.H. Gerhard Amsterdam
- Huisartsenmaatschap Gouda
- Huisartsenpraktijk De Pastorie Eindhoven
- Huisartsenpraktijk Diemel Arnhem
- Huisartsenpraktijk Doornenburg
- Huisartsenpraktijk Herteweide Veghel
- Huisartsenpraktijk Houppermans, Veldhoven
- Huisartsenpraktijk Meijman, Oosterwijk en Bierens
- Huisartsenpraktijk Stadswijk Enschede
- Huisartsenpraktijk Wapenveld Wapenveld
- Huisartsenpraktijk W. Huijs/P. van Rijn Rheden
- Huisartsenpraktijk Weenink-Meulenaar
- HWW Zorg Den Haag
- IGGZ "De Geestgronden" Bennebroek
- Inspectie voor de Gezondheidszorg
- Instituut voor de ondersteuning van maatschappelijke en culturele ontwikkelingen in Noord-Holland Purmerend
- Intergraal Kancentrum Midden-Nederland Utrecht
- Integrale Vroeghulp Haarlem
- Interkerkelijk Samenwerkingsverband Pastoraat Leusden
- Interzorg Assen
- Ipse de Bruggen Nieuwveen
- Isala Klinieken Zwolle
- Jan Koolhaas Praktijk voor haptotherapie en fysiotherapie Weert
- Jeroen Bosch Ziekenhuis Den Bosch
- Jeugdcentrum De Vliet Den Bosch
- Joods hospice Immanuel Amsterdam
- Juridisch Adviesbureau Gezondheidszorg Zwolle
- Katholieke Theologische Universiteit Utrecht
- Kempenhaeghe Heeze
- Kennemer Gasthuis locatie Elisabeth Haarlem
- Kentalis
- Koning Willem I College Den Bosch
- Koninklijke Marine Den Haag
- Koninklijke Visio Haren
- Koraal Groep, stichting Gastenhof Sittard
- Koraal de la Salle Bostel
- Kwintes Regio Zuid Flevoland
- Laak en Eemhoven, locatie Nijkerk en Leusden
- Laurentius Ziekenhuis Roermond
- Laurens De Hofstee Rotterdam
- LUMC Leiden
- Leger Des Heils Goodwillcentrum Amsterdam
- Leyenburg Ziekenhuis Den Haag
- Lorentz Ziekenhuis Zeist
- Maatenshof Groningen
- Maastricht UMC+
- Malteser Krankenhaus Bonn
- Mariënstaete Warmond
- Martini Ziekenhuis Groningen
- Maxima Medisch Centrum Veldhoven
- MC Slotervaart Amsterdam
- Meander Medisch Centrum Amersfoort
- Meander Verpleeghuis Veendam
- Medisch Centrum Alkmaar
- Medisch Centrum Haaglanden Den Haag
- Medisch Spectrum Twente Enschede
- Medtronic Arnhem
- Ministerie van Defensie, Sociaal-Medische Dienst Koninklijke Marine
- Ministerie van Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen Almere
- Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport Den Haag
- Nederlands Instituut voor Psychologen Amsterdam
- Nederlands Vereniging voor een vrijwillig Levenseinde Amsterdam
- Netwerk Palliatieve Zorg Walcheren
- Nieuw Unicum Zandvoort
- Noordwest Ziekenhuisgroep
- OCRN, kinder – en Jeugd GGZ
- Onze Lieve Vrouwe Gasthuis Amsterdam
- Oosterschelde Ziekenhuis Goes
- Op de Bies Landgraaf
- Opella Bennekom
- ORO Helmond
- Pantein Zorgcentra
- Parnassia Psycho Medisch Centrum Den Haag
- Parnassia-Bavo-Europort
- Paulus Stichting Sittard
- Pieter van Foreest locatie de Kreek
- 's-Gravenzande
- Pluyn Werkroede Groep Groesbeek
- Praktijk voor Haptotherapie Amsterdam
- Praktijk voor Haptotherapie Enschede
- Preva Stichting den Haag
- Prinsenstichting Purmerend
- Prisma Waalwijk
- Promens Care Assen
- ProNect Ophemert
- Pro Persona Nijmegen
- Psychiatrisch Ziekenhuis Amsterdam
- Psychiatrisch Ziekenhuis Reinier van Arkel Vught
- Psychiatrisch Ziekenhuis Veldwijk Ermelo
- Psychiatrisch Ziekenhuis Vincent van Gogh Instituut Venray
- Psychogeriatrisch Centrum Stadzicht Rotterdam
- Psychotherapiepraktijk Mauritsstraat Utrecht
- Radboudumc Nijmegen
- Raphaëlstichting, locatie Rozemarijn Hoofddorp
- Reggeland verpleeghuis Schutse Rijssen
- Regionale toetsingscommissie Euthanasie Arnhem en N. Holland Den Haag
- Reinier de Graaf Gasthuis Delft
- Respect Zorggroep Scheveningen Den Haag
- Revalidatiecentrum De Hoogstraat Utrecht
- Revalidatiecentrum De Lindenhof (Revant)
- Revalidatie Friesland Beesterzwaag
- Riagg
- RIBW Nijmegen en Rivierenland Nijmegen
- Richard Hoogland Stichting Utrecht
- Rijckehove Capelle aan de IJssel
- Rivas Zorggroep locaties het Gasthuis Gorinchem; vph Lingesteyn Gorinchem; Papendrecht, Sliedrecht
- ROC West-Brabant Kellebeekcollege Roosendaal
- ROC Nijmegen
- Rode Kruis Ziekenhuis Beverwijk
- Römkegroep Den Dolder
- Ruwaard van Putten Ziekenhuis Spijkenisse
- Saffier residentie-Maison Gaspard de Coligny Den Haag
- Saxion Hogescholen Enschede
- SBWU Utrecht
- Scheper Ziekenhuis Emmen
- S & L Zorg Roosendaal
- 's Heeren Loo Zorggroep
- SHERPA Baarn
- SHG Nieuw Waldeck
- Sint Anna Ziekenhuis Geldrop
- Sint Antonius Ziekenhuis Nieuwegein
- Sint Clara Ziekenhuis Rotterdam
- Sint Elizabeth ziekenhuis Tilburg
- Sint Franciscus Gasthuis Rotterdam
- Sint Franciscus Hof Raalte
- Sint Joseph Ziekenhuis Veldhoven
- Sint Lucas Andreasziekenhuis locatie Andreas Amsterdam
- Sint Lucasziekenhuis Winschoten
- Sint Maartensgasthuis Venlo
- Siza Arnhem
- Slingeland Ziekenhuis Doetinchem
- Slotermaker de Bruine Instituut Training en Advies Doorn
- SOG1953 Amsterdam
- Spectrum Gelderland Oost
- Steger Mediation & Juridisch Advies
- Stichting Amarant Tilburg
- Stichting Arcus, locatie Verpleeghuis Margriet
- Stichting Bevolkingsonderzoek Borstkanker Zuidwest Nederland Rotterdam
- Stichting Bronovo-Nebo Den Haag
- Stichting Carint Hengelo
- Stichting de Bruggen Nieuwveen
- Stichting de Hondsbeg Oisterwijk
- Stichting Deventer Ziekenhuis Deventer
- Stichting de Wever, Zorgcentrum Tilburg Zuid
- Stichting de Zijnen Tolbert
- Stichting Epilepsie Instellingen Nederland
- Stichting Exploitatie Het Dorp Arnhem
- Stichting Exploitatie Hospice Alkmaar
- Stichting Flovolder Almere
- Stichting GGZ Groningen divisie Ouderenzorg Zuid Laren
- Stichting Hendrik van Boeijen Assen
- Stichting "Het Hoogeland en Hullenoord" Beekbergen
- Stichting Het Hooghuis Etten Leur
- Stichting Hervormde Diakonale Huizen, Haarlem
- Stichting Hospice de Luwte, Soest
- Stichting Ikone, Zwolle
- Stichting Interzorg Noord Assen
- Stichting Leger des Heils Welzijns- en Gezondheidszorg Almere
- Stichting Laverhof, locatie verpleeghuis St. Barbara
- Stichting Ondersteuning Dienstverlening Huisartsen Utrecht
- Stichting Philadelphia Zorg Nunspeet, Amersfoort
- Stichting Pleyade, Arnhem
- Stichting Pro Senectute Amsterdam
- Stichting Protestants Christelijk Zorgcentrum "De Lichtenberg" Amersfoort
- Stichting Rivierduinen Leiden
- Stichting Sensire Varsseveld
- Stichting SOVAK Terheijden
- Stichting SWZ Son
- Stichting Ursula Nieuwveen
- Stichting Verpleging en Verzorging Eindhoven
- Stichting Vivre Maastricht
- Stichting VZ/Dr Ackenshuis Gulpen
- Stichting Welzijnszorg Heerlen
- Stichting Woon- en zorgcentra Zoetermeer
- Stichting Ziekenhuis de Heel Zaandam
- Stichting Ziekenhuis Leyenburg Den Haag
- Stichting Ziekenzorg: Verpleeghuis De Molenberg Groenlo
- Stichting Zorgbalans, Verpleeghuis Zuiderhout Haarlem
- Stichting Zorgcentra Eemersveld Leusden
- Stichting Zorgcombinatie Marga Klompé
- Stichting Zorgpartners Gouda
- Stichting Zozijn Doetinchem
- Streekziekenhuis Midden Twente Hengelo
- Streekziekenhuis en –verpleeghuis Zevenaar
- Supervisionair Alkmaar
- Surplus Zevenbergen
- 't Lange Land Ziekenhuis Zoetermeer
- Tactus Enschede
- Talant Heerenveen
- Talma Sionsberg Dokkum
- Tante Louise Vivensis
- Tergooi
- Thebe Woon- en Zorgservice Tilburg
- Thuiszorg Gooi en Vechtstreek Huizen
- Tjallinghiem Leeuwarden
- Trompeter & van Eeden Hilversum
- TweeStedenziekenhuis Tilburg
- Twenteborgziekenhuis Almelo
- Universitair Medisch Centrum Utrecht
- UWV Utrecht
- Van Boeijen Assen
- Van Weel Bethesda Ziekenhuis Dirksland
- Verloskunde Academie Amsterdam
- Verloskundige Maatschap "De Heuvelrug" Rheden
- Verpleeghuis ABG Stichting Savelanden Bergen op Zoom
- Verpleeghuis Boswijk Vught
- Verpleeghuis Noordse Balk Zaandam
- Verpleeghuis Oranje Nassau's Oord
- Verpleeghuis de Plantage Brielle
- Verpleeghuis de Weerde Eindhoven
- Verpleeghuizen Invia/Lemborgh Sittard
- Verpleeg- en Reactiveringscentrum Bertilla Drachten
- Verpleeg- en Reactiveringscentrum Amersfoort
- Verpleeg- en reactiveringscentrum De Boede Koudekerke
- Verpleeg- en Reactiveringscentrum Het Zonnehuis Zwolle
- Verpleeg- en revalidatiecentra De Ielanen en De Flecke Joure
- Verpleeghuis Gaasperdam Amsterdam
- Verpleeghuis Krönnenzommer Hellendoorn
- Verpleeghuis Livio "Het Wiedenbroek" Haaksbergen
- Verpleeghuis Neerwolde Groningen
- Verpleeghuis "Reggersoord/De Schiphorst" Meppel
- Verpleeghuis Sint Barbera Schijndel
- Verpleeghuis Sint Camillus Roermond
- Verpleeghuis Slotervaart Amsterdam
- Verpleeghuis Solwerd Appingedam
- Verpleeghuis Zuyder Waert Heerhugowaard
- VGZ Eindhoven
- Viataal St.-Michielsgestel
- Vitras Driebergen/Rijsenburg
- ViVa! Zorggroep Heemskerk
- Vivium Zorggroep Huizen
- VU Medisch Centrum Amsterdam
- Waalburg Tiel
- Waterlandziekenhuis Purmerend
- Westfys Gasthuis Hoorn
- Wilhelmina Ziekenhuis Assen
- Woonzorgcentrum IJsselheem
- WWZ-verpleeghuis van Wijckerslooth Oegstgeest
- WZH Den Haag
- Yulius Dordrecht
- Zaans Medisch Centrum De Heel Zaandam
- Zelfstandig Adviseur Klachtenmanagement
- Ziekenhuis Eemland Amersfoort
- Ziekenhuiscentrum Apeldoorn
- Ziekenhuis Gelderse Vallei Ede
- Ziekenhuis Groep Twente
- Ziekenhuis Lievensberg Bergen op Zoom
- Ziekenhuis Rivierenland Tiel
- Ziekenhuis St. Jansdal Harderwijk
- Ziekenhuis Tjongerschans Heerenveen
- Ziekenhuis Walcheren Vlissingen
- Ziekenhuis Zeeuws Vlaanderen Terneuzen
- Ziekenhuizen Noord Limburg
- Zilverzorg Goverwelle Gouda
- Zonnehuisgroep Amstelland Amstelveen
- Zorgacademie Erasmus Opleidingsinstituut
- Zorgaccant Almelo
- Zorgcentra De Betuwe/Zorgcentrum Beatrix Culemborg
- Zorgcentrum Bornia Herne
- Zorgcentrum De Buitenhof Amsterdam
- Zorgcentrum St. Jacob Amsterdam
- Zorgcentrum Tiel Den Burg
- Zorgcentrum Tilburg-Zuid
- Zorgcombinatie Beekbergen
- Zorgcombinatie Zwolle/Zonnehuis Zwolle
- Zorg Consult Nederland BV Utrecht
- Zorggroep Almere
- Zorggroep Apeldoorn
- Zorggroep Elde Bostel
- Zorggroep Fivelland Appingedam
- Zorggroep Plantein, locatie Ielanen Sneek
- Zorggroep Solis Deventer
- Zorghove / SWZ Son
- Zorgkantoor Haaglanden Den Haag
- Zorgkwadrant Fryslân Oost Burgum
- Zorgorganisatie Reggeland Almelo
- Zorgpalet Enschede
- Zorgpartners Midden Holland
- Zorzaam ZH Zeeuws Vlaanderen Terneuzen en Sluiskil
- Zorpspectrum Het Zand Zwolle
- Zorgverzekeraar VGZ Eindhoven
- Zuiderzee Ziekenhuis Lelystad
- Zuwe Hofpoort Ziekenhuis
- Zuyderland
- ZZG Zorggroep Groesbeek

Module 2

dr. Gert Olthuis, universitair docent ethiek van de gezondheidszorg (Radboudumc)
dr. Maaïke Hermsen, lector Ethiek van verbinding met mensen met een verstandelijke beperking (Hogeschool Arnhem Nijmegen)

HOOFDDOCENTEN

Zorg en kwaliteit van leven bij chronische aandoeningen

In de tweede module verkennen we een ethische aanpak voor zorgverlening aan mensen met een chronische aandoening. Vier zorgsectoren staan centraal: zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, zorg voor mensen met dementie, psychiatrische zorg en de palliatieve zorgverlening. Voor de cliënten in deze sectoren geldt dat zij vanwege hun beperkingen extra kwetsbaar zijn. De vorm van ethiek die zich sterk richt op respect voor autonomie is hier niet voldoende. Specifieke vaardigheden in het signaleren en evalueren van morele probleemsituaties zijn nodig.

Rode draad van de module is om in gesprek met de deelnemers een dergelijke benadering te ontwikkelen. Zorgethiek, met haar eigen benadering van de zorgrelatie en narratieve ethiek, die zich richt op het verhaal van de cliënt, vormen hierbij een leidraad. Centrale begrippen in deze module zijn: autonomie en afhankelijkheid, kwaliteit van leven, levensverhaal, zorg, zin, empathie en professionele attitude.

Simoon van der Mee, casemanager dementie, Zeeuwse Zorgschakels, Vlissingen

Wat is goede zorg? Dat is voor iedereen anders. Iedereen die met de zorg te maken heeft, wil hetzelfde maar toch iets anders. Van cliënt tot huisarts, van politiek tot familie, van collega's tot zorgverzekering. Eerst als wijkverpleegkundige, nu als casemanager dementie is het voor mij soms lastig oog te hebben voor al die verschillende belangen. Ik vind het moeilijk om precies te verwoorden wat ik denk. De verschillende interactieve colleges helpen mij daar enorm bij. Na het voeren van het socratisch gesprek, voel ik me bevestigd in de juistheid van het volgen van deze opleiding. Het is voor mij een ervaring die ik niet graag wil missen en beantwoordt aan mijn intuïtieve behoefte om me te verdiepen in zorg-ethische kwesties.

Dag 1 dinsdag 21 april 2020

CHRONISCHE AANDOENINGEN: AUTONOMIE EN AFHANKELIJKHEID

- dr. Gert Olthuis
- dr. Anke Oerlemans
- drs. Loes de Jong, filosofe

Het beeld van de mens als autonoom individu dat in staat is zijn eigen situatie te beoordelen en afgewogen beslissingen te nemen die in lijn zijn met zijn eigen belangen, is niet goed afgestemd op mensen in chronische zorgsituaties. In plaats van individuele autonomie dringt zich in deze zorgsituaties de ervaring van afhankelijkheid op. Daarom wordt gezocht naar een mensbeeld waarin vanuit een betrokkenheid op de ander wordt gedacht. Vertrekpunt is de gedachte dat ook afhankelijkheid bij het mens-zijn hoort. In een Socratisch gesprek gaan we verkennen wat afhankelijkheid eigenlijk betekent. Op deze eerste lesdag besteden we daarnaast aandacht aan de narratieve ethiek waarin bij een goede zorgverlening aan mensen hun levensverhaal centraal staat.

Dag 2 woensdag 6 mei 2020

DRIE DOORDENKINGEN VAN DE ZORGRELATIE

- dr. Gert Olthuis
- prof. dr. Joachim Duyndam, hoogleraar humanisme en filosofie (Universiteit voor Humanistiek)
- dr. Marcel Becker, filosoof (Radboud Universiteit)

Op deze tweede lesdag zullen we drie manieren onderzoeken om over de zorgrelatie te denken. Als eerste onderzoeken we de waarde van de filosofie van Emmanuel Levinas. Zijn denken is één groot pleidooi voor het centraal stellen van de Ander, zonder dat dit ten koste van mijzelf gaat. De betekenis van de Ander concentreert zich in het appèl, een woordeloos beroep dat op ons wordt gedaan door de Ander. Daarna onderzoeken we het menselijk vermogen tot empathie, het vermogen om zich in te leven in de ander. Een oude stroming in de ethiek waarin de cultivering van emoties centraal staat is de deugdethiek. We gaan in op wat een deugd is, wat de plaats is van emoties als empathie in een professionele zorgrelatie en in hoeverre empathie als een deugd ontwikkeld kan worden. Als laatste onderzoeken we de waarde van de zorgethiek voor het begrijpen en vormgeven van de zorgrelatie. Wat goed is, volgens de zorgethiek, is niet zozeer zich houden aan fraaie principes of wetten. Wat goed is, is trouw aan aangegane verbintenissen, op je genomen verantwoordelijkheden en bestaande loyaliteiten. Zorgen voor en zo in stand houden van relaties met mensen en met de wereld, daar gaat het om.

Dag 3 dinsdag 19 mei 2020

MORELE VRAGEN IN DE ZORG VOOR MENSEN MET DEMENTIE

- dr. Maaïke Hermsen
- dr. Inge van Nistelrooij, universitair docent zorgethiek (Universiteit voor Humanistiek)

Uitgaande van de zorg-ethische opvatting van zorg als relationeel gebeuren, 'zoomen' we op deze lesdag in op vragen over identiteit, afhankelijkheid en kwetsbaarheid, op relationaliteit binnen en rond de zorgrelatie, en op de rol van naasten en familie in de zorg voor dementerenden. We beginnen deze lesdag met het verkennen van 'identiteit': hoe begrijpen we de menselijke identiteit en is deze (voornamelijk) autonoom, of (voornamelijk) relationeel? Vervolgens onderzoeken we hoe deze aspecten zich tot elkaar verhouden en welke plaats er in beide visies is voor het denken over kwetsbaarheid en afhankelijkheid. Vervolgens reflecteren we op de zorgpraktijk en wat een nadruk respectievelijk op autonomie en op relationaliteit betekent voor de zorgpraktijk, en voor de zorg voor het relationele netwerk rond de zorgontvanger.

Yvonne Majolee-Duineveld, oncologieverpleegkundige, Diakonessenhuis, Utrecht

Als oncologieverpleegkundige en lid van de ethische commissie in ons ziekenhuis begon ik de opleiding om meer bagage te krijgen rondom ethiek in de zorg. Ik wilde graag meer doen met de dilemma's die ik bijna dagelijks tegenkom. De opleiding heeft een heel gestructureerde opzet waarin ik geleerd heb om, door het lezen van de vele verschillende artikelen, een visie te ontwikkelen rondom ethische dilemma's. De verschillende opdrachten dagen mij uit om te oefenen en me uit te spreken. De verschillende modules hebben elk hun eigen specifieke thema binnen de gezondheidszorg, maar bleken toch goed werkbaar voor mijn werksituatie. Ik merkte al snel dat ik beter in staat ben om de verschillende perspectieven bij een dilemma te zien en kan dat direct in gesprekken toepassen. Nieuwsgierig ging ik naar elke lesdag toe en blij en verrijkt ging ik elke keer naar huis, een echte aanrader en cadeau aan jezelf.

Dag 4 dinsdag 2 juni 2020

ETHISCHE KWESTIES MET BETREKKING TOT AUTONOMIE EN AFHANKELIJKHEID IN DE PSYCHIATRIE

- Silvio van den Heuvel, MA, docent (Saxion Hogeschool)
- dr. Gert Olthuis
- dr. Jelle van Gorp, universitair docent ethiek van de gezondheidszorg (Radboudumc)

De vierde lesdag is gewijd aan vraagstukken in de zorg voor mensen met een psychiatrische aandoening. In deze tijden van grote waardering van de zelfbeschikking en autonomie van mensen, ook in de psychiatrie, moet dikwijls met moeite een evenwicht gevonden worden tussen respect voor de eigen keuzen van patiënten en ideeën over goede zorg. Op deze dag staat deze kwestie centraal. We verkennen de diverse morele dilemma's en inherente ethische complexiteiten in de zorg voor psychiatrische patiënten. We bespreken de ethische problematiek rond autonomie en wilsbekwaamheid. We zullen de dag afsluiten door ons te verdiepen in het thema 'waanzin' aan de hand van verbeelding in de kunst en door het bespreken van een filosofische tekst.

Dag 5 dinsdag 16 juni 2020

ZORGVERLENING AAN MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING

- dr. Maaïke Hermsen
- dr. Alistair Niemeijer, universitair docent zorgethiek (Universiteit voor Humanistiek)

Op deze lesdag gaan wij in op de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Enerzijds wordt een maatschappelijk beroep gedaan op 'eigen regie' en dient zorg daarop aan te sluiten, anderzijds bepalen kwetsbaarheid en afhankelijkheid het specifieke karakter van zorg, speciaal de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. We kijken naar zorg vanuit een politiek-ethisch perspectief: wat mag zorg betekenen in een samenleving die de nadruk legt op actieve participatie, actief burgerschap, eigen regie? Naast dit, intussen gangbare, pleidooi zal het politiek-ethische perspectief worden gehanteerd dat de zorgethiek aanreikt: als zorgen een praktijk is waarmee we de samenleving opbouwen, wat betekent dit dan voor onze inrichting van die samenleving? Welke consequenties mogen afhankelijkheid en kwetsbaarheid hebben voor ieders participatie in die samenleving? En wat voor soort relaties heeft een persoon met een verstandelijke beperking, en wat vraagt dat van degenen die voor hem/haar zorgen?

Roos van den Berg, huisarts,
St zorggroep Almere, gezondheids-
centrum de Hook, Almere

Deze opleiding was een lang gekoesterde wens, ontstaan vanuit de behoefte om uit de hectiek van alle dag in de huisartsenpraktijk weer terug te gaan naar de essentie. Waar draait het eigenlijk om in de zorg? Wat maakt zorg tot goede zorg? Welke denkbeelden en theorieën helpen om daarover na te denken? In de opleiding komen verschillende stromingen binnen de ethiek aan de orde. Je wordt uitgedaagd om je eigen gedachten hierover vorm te geven en te koppelen aan de dagelijkse praktijk. Heerlijk om je blik weer te verbreden, gevoed te worden met nieuwe informatie en dit ook nog te kunnen delen met mensen uit heel verschillende sectoren in de zorg.

Dag 6 dinsdag 30 juni 2020

MORELE ASPECTEN VAN PALLIATIEVE ZORGVERLENING

- dr. Gert Olthuis
- dr. Joanna Wojtkowiak, Universitair docent psychologische en levensbeschouwelijke aspecten van existentiële begeleiding (Universiteit voor Humanistiek)

Op de zesde lesdag besteden we aandacht aan de ethische dimensie van de palliatieve zorgverlening. We onderzoeken de relatie tussen palliatieve en chronische zorg. Wat is palliatieve zorg eigenlijk? Waarin onderscheidt het zich van andere vormen van zorgverlening? Het begrip kwaliteit van leven speelt hier een belangrijke rol. Daarnaast zullen we nadenken over 'de goede dood', over vragen rond existentiële zorg en goed hulpverlenerschap bij levenseindevraagstukken. Uitgangspunt hierbij is de overtuiging dat zorgverleners in de palliatieve sector zich niet alleen moeten richten op een goed leven, maar evenzeer op een goede dood. Wat zijn voor u kenmerken van een goed stervensproces: authenticiteit, autonomie, verbondenheid?

OVERZICHT DATA MODULE 2

dinsdag 21 april 2020

CHRONISCHE AANDOENINGEN:
AUTONOMIE EN AFHANKELIJKHEID

woensdag 6 mei 2020

DRIE DOORDENKINGEN VAN
DE ZORGRELATIE

dinsdag 19 mei 2020

MORELE VRAGEN IN DE ZORG VOOR
MENSEN MET DEMENTIE

dinsdag 2 juni 2020

ETHISCHE KWESTIES MET BETREKKING
TOT AUTONOMIE EN AFHANKELIJKHEID
IN DE PSYCHIATRIE

dinsdag 16 juni 2020

ZORGVERLENING AAN MENSEN MET EEN
VERSTANDELIJKE BEPERKING

dinsdag 30 juni 2020

MORELE ASPECTEN VAN PALLIATIEVE
ZORGVERLENING

Als afsluiting van module 2 schrijft u een eindpaper. Deadline voor het inleveren van dit paper is 1 augustus.

Module 3

HOOFDDOCENTEN

dr. Froukje Weidema, ethica,
(VU Medisch centrum Amsterdam)
drs. Menno de Bree, filosoof en ethicus
(Univeristair Medisch Centrum Groningen)

Ethische aspecten in beleid en management van de zorg

In de derde module gaan we in op de ethiek van organisaties en de organisatie van ethiek. We kijken naar morele vraagstukken op instellingsniveau en naar de structuren voor het organiseren van ethiek in de instelling, bijvoorbeeld de organisatie van moreel beraad, toetsingscommissies voor wetenschappelijk onderzoek en commissies ethiek. In deze module gaat het ook over de cultuur in een instelling die bepalend kan zijn voor de openheid en bereidheid om over ethische kwesties in gesprek te gaan en tot aanvaardbare handelingspraktijken te komen.

Voor een beter inzicht in de aard en de complexiteit van morele problemen is begrip van de context van deze problemen en van de organisatie waarin ze zich voordoen, een vereiste. Het gaat daarbij vooral om de wisselwerking tussen de werkvloer en het instellingsniveau, maar vanaf dag 3 is de context ook landelijk beleid.

Dag 1 dinsdag 1 september 2020

WAARDEN, IDENTITEIT, INSTELLINGSBELEID

- drs. Menno de Bree
- dr. Hans van Dartel, ethicus
- Prof. dr. Thijs Tromp, directeur Relief, bijzonder hoogleraar Diaconaat (PthU Amsterdam)
- dr. Edgar Karssing, Nijenrode Business Universiteit

Module 3 beginnen wij met een verkenning van de moraliteit van de instelling. Hoe kan in een tijd van marktwerking en economisering invulling worden gegeven aan morele idealen? Welke visie biedt een levensbeschouwing daarbij? Hoe kunnen organisatorische kwesties worden afgestemd op waarden van de zorg zelf?

Dat alles vereist dat mensen met emoties, problemen en zorgen in de instelling kunnen omgaan op een manier die de centrale waarden die de cultuur en identiteit van de instelling bepalen uitdrukt.

Voor de omgang met morele problemen zijn die cultuur en identiteit van groot belang. Ze komen tot uitdrukking in het handelen en scheppen de mogelijkheden voor reflectie en moreel beraad. Ook bepalen ze de wijze waarop de soms uiteenlopende werkelijkheden van enerzijds de zorg en anderzijds de organisatie op elkaar kunnen worden afgestemd; hoe managers en zorgverleners met elkaar in gesprek kunnen blijven over de idealen die hen drijven.

Dag 2 dinsdag 15 september 2020

ETHIEKBELEID EN DE ROL VAN MOREEL BERAAD EN COMMISSIE ETHIEK

- drs. Menno de Bree
- dr. Hans van Dartel, ethicus
- dr. Froukje Weidema, ethica

Wanneer een zorginstelling of een enthousiaste medewerker aan ethiek wil doen is het belangrijk vooraf een heldere visie te ontwikkelen over hoe men over ethiek (activiteiten) denkt en hoe men dat wil organiseren. Op deze lesdag spreken we daarom gezamenlijk over de volgende thema's: waar is de ethiek en van wie is de ethiek, hoe organiseer je ethiek en hoe evalueer je ethiekactiviteiten, in het bijzonder moreel beraad?

Daarnaast richten we ons op de (veranderende) functie en positionering van commissies ethiek en welke rol zij spelen in het moreel beleid van instellingen. Een andere belangrijke vraag is bovendien hoe klinisch-ethische commissies contact kunnen opbouwen met de werkvloer. Op de tweede lesdag is er daarom ook aandacht voor kwesties die samenhangen met een geïntegreerde aanpak van ethiek in de instelling.

Dag 3 dinsdag 29 september 2020

KWALITEIT VAN ZORG

- dr. Froukje Weidema
- dr. Eva van Baarle, universitair docent filosofie en militaire ethiek (Nederlandse Defensie Academie)

Op de derde lesdag gaat het over kwaliteit van ethische voorzieningen en ethische aspecten van kwaliteit. Mensen die binnen een zorgorganisatie werken, hebben allemaal een gemeenschappelijk doel: het verlenen van kwalitatief goede zorg aan zorgvragers. Maar wat nu precies kwaliteit van zorg is, daarover verschillen de meningen. De professional heeft andere ideeën over kwaliteit dan de patiënt. Het management kijkt weer anders aan tegen kwaliteit. Belangrijk is dat dergelijke ideeën niet naast en tegenover elkaar blijven staan, maar dat partijen met elkaar in gesprek worden gebracht, zodat verschillende perspectieven op elkaar worden afgestemd.

Tijdens deze dag onderzoeken we hoe kwaliteitsbeleid vorm gegeven kan worden door het stimuleren van interactie tussen betrokken partijen. Wat is de rol van dialogische ethiek in het kwaliteitsbeleid?

Vervolgens wordt gekeken naar de rol van dialoog in implementatieprocessen van moreel beraad in de instelling. Hoe geven we moreel beraad (blijvend) vorm en hoe kunnen we doelstellingen en opbrengsten van moreel beraad dialogisch met elkaar verbinden?

Willeke van der Plas,
psychiater, GGZ Friesland, Leeuwarden

Als psychiater en directeur behandelmiddelen raak ik regelmatig betrokken bij ingewikkelde vraagstukken in de patiënten zorg. Vaak hebben we houvast aan richtlijnen en procedures maar even zo vaak is dit niet voldoende om tot keuzes of inzichten te komen over hoe verder. Deze opleiding geeft me meer en andere perspectieven en handvatten juist voor de situaties waarin het "blijft schuren".

Dat vraagt wel enige inspanning. De opleiding zelf vraagt een flinke tijdsinvestering maar daar staan gedreven docenten en inspirerende medecursisten tegenover.

Het kost ook inspanning om ruimte te maken in mijn eigen hoofd dat vol blijkt te zitten met referentiekaders. Tegelijkertijd is dat ook hetgeen waar ik het meeste plezier aan beleef: ontdekken dat er andere dimensies aan vraagstukken zitten en dat nieuwe perspectieven leiden tot ruimte en creatieve ideeën. Voor mij komen heel veel eindjes bij elkaar. Deze opleiding past me prima!

Dag 4 dinsdag 27 oktober 2020

ETHISCHE TOETSING VAN WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK MET MENSEN

- dr. Froukje Weidema
- dr. Martine de Vries, kinderarts (Leids Universitair Medisch Centrum)
- dr. Rien Janssens (Vumc)

Op deze lesdag gaan we in op ethische kwesties bij onderzoek, over het uitvoeren van normatief onderzoek in instellingen en kwaliteit van onderzoek in organisaties.

Medisch wetenschappelijk onderzoek heeft de laatste vijftig jaar een grote vlucht genomen en dit is ook zichtbaar in de praktijk door de nadruk op 'Evidence based practice' en 'Evidence based medicine'. Elk onderzoek moet conform de wet voldoen aan wetenschappelijke en ethische criteria die zich richten op de kwaliteit van het onderzoek en de bescherming van proefpersonen. Een medisch ethische toetsingscommissie beoordeelt daarom alle onderzoeksvoorstellen op deze criteria. Medewerkers op de werkvloer worden geconfronteerd met een groot aantal onderzoeken en onderzoekjes die door deze toetsingscommissies zijn beoordeeld. Maar soms zijn er bij medewerkers toch vragen over de wenselijkheid van dit onderzoek. Daarom kijken we op deze lesdag ook naar kwaliteit van onderzoek. En we gaan in op het doen van normatief onderzoek als alternatief voor beschrijvend onderzoek als het gaat om het onderzoeken van ethische aspecten in de organisatie.

Dag 5 dinsdag 10 november 2020

EVALUATIE VAN MEDISCHE TECHNOLOGIE

- dr. ir. Rob Reuzel, filosoof (Radboudumc)
- dr. Jelle van Gorp
- dr. Anke Oerlemans

Medisch-technisch is van alles mogelijk, maar dat betekent niet dat alles wenselijk is. Systematisch onderzoek, evaluatie en beoordeling van nieuwe technologie zijn noodzakelijk om de implementatie in goede banen te leiden. Daarbij dienen de maatschappelijke, economische, ethische en juridische aspecten als essentiële onderdelen te worden meegenomen. De medische technologie stelt ons steeds opnieuw voor vragen en wel op verschillende niveaus: in de relatie tussen hulpvrager en hulpverlener, voor het budget van een afdeling en instelling, voor financiers en verzekeraars en voor publiek en overheid. Die vragen staan centraal op deze dag.

Ook besteden we aandacht aan de wijze waarop de technologische ontwikkelingen de traditionele oriëntaties in de geneeskunde beïnvloeden en wat de betekenis daarvan is voor de maatschappelijke visie op en betekenis van de gezondheidszorg.

Dag 6 dinsdag 24 november 2020

MARKTWERKING IN DE ZORG: RECHTVAARDIGHEID, DOELMATIGHEID EN BETROKKENHEID

- drs. Menno de Bree
- dr. Hans van Dartel
- dr. Froukje Weidema

De zorg kent maatschappelijke grenzen die moreel, economisch en sociaal van aard zijn. Die grenzen liggen niet voor altijd vast maar hebben een constante dynamiek. Tot voor kort werd die dynamiek benaderd vanuit het beginsel van solidariteit en de behoefte aan noodzakelijke zorg. Tegenwoordig staat het begrip marktwerking centraal in de afstemming van zorgaanbod en behoefte. Zorg wordt vanuit dat perspectief gemakkelijk als een economisch proces gedefinieerd dat plaatsvindt tussen consumenten en producenten en dat met het oog op waarden als effectiviteit en efficiëntie adequaat gemanaged dient te worden. Wat betekent marktwerking voor de zorgvernieuwing, de rechtvaardige verdeling en de verantwoordelijkheid voor noodzakelijke zorg? Die vragen staan centraal op de laatste dag van de opleiding aan het slot van de module.

Joris de Lange,
geestelijk verzorger, Zuyderland

Iedereen die in de zorg werkzaam is, wordt regelmatig geconfronteerd met de vraag "wat is nu het juiste om te doen?". Voor mij is dat niet anders. In het contact met mensen in de laatste fase van hun leven komt deze vraag (of vragen van gelijke strekking) regelmatig naar boven. Deze vraag speelt bij de patiënt zelf, maar ook bij naasten, bij de zorgverleners afzonderlijk alsook bij het team als geheel. Vanuit mijn functie ben ik met al deze partijen in gesprek.

Het omgaan met deze vragen vereist een gevoeligheid en het is deze gevoeligheid die ik in deze opleiding steeds verder kan ontwikkelen. Door de gestelde vraag gezamenlijk vanuit vele verschillende (soms volledig onbekende) hoeken te bezien en te koppelen aan ethische theorieën en overlegstructuren, word ik persoonlijk steeds opnieuw uitgedaagd mijn eigen waarden en normen onder de loep te nemen en in de context te verwoorden. Dit komt niet alleen mijzelf als professional ten goede, maar ook als mens groei ik hierdoor.

OVERZICHT DATA MODULE 3

dinsdag 1 september 2020

WAARDEN, IDENTITEIT, INSTELLINGSBELEID

dinsdag 15 september 2020

ETHIEKBELEID EN DE ROL VAN MOREEL BERAAD EN COMMISSIE ETHIEK

dinsdag 29 september 2020

KWALITEIT VAN ZORG

dinsdag 27 oktober 2020

ETHISCHE TOETSING VAN WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK MET MENSEN

dinsdag 10 november 2020

EVALUATIE VAN MEDISCHE TECHNOLOGIE

dinsdag 24 november 2020

MARKTWERKING IN DE ZORG: RECHTVAARDIGHEID, DOELMATIGHEID EN BETROKKENHEID

dinsdag 8 december 2020

SLOTPRESENTATIES

Als afsluiting van module 3 schrijft u een eindpaper. Deadline voor het inleveren van dit paper is 15 december.

OMVANG EN PERIODE

De opleiding *Ethiek in de zorgsector* is een part-time opleiding van een jaar. Het programma bestaat uit 3 modules van elk 6 lesdagen met telkens minstens 2 weken tussen de lesdagen. De lesdagen beginnen 's middags om 13.30 uur en eindigen om 20.30 uur. Tussen het middagedeelte en het avondgedeelte wordt een gezamenlijke maaltijd genuttigd. Hierdoor is er volop gelegenheid om ervaringen uit te wisselen en contacten te leggen met collega's uit andere instellingen.

De verwachte tijdsinvestering van de deelnemers is in totaal ongeveer 480 uur.

Voor voorbereiding en verwerking per lesdag moet gerekend worden op een studietaak van ongeveer 13 uur. Voor de voorbereiding van afsluitende gesprekken en presentaties en het maken van werkstukken is per module een tijdsinvestering van ongeveer 40 uur begroot.

De opleiding vindt plaats op het terrein van het Radboudumc te Nijmegen. De locatie is goed te bereiken met de auto en het openbaar vervoer. Het onderwijs in de eerste module begint op 14 januari 2020 en loopt tot en met 14 april 2020. Het onderwijs van de tweede module begint op 21 april 2020 en loopt tot en met 30 juni 2020. Het onderwijs in de derde module begint op 1 september 2020 en loopt tot en met 8 december 2020. Houdt u er rekening mee dat u als afsluiting van module 2 en 3 een eindpaper moet schrijven. De inleverdata voor deze eindpapers liggen na de laatste lesdag van de modules. Bij de planning van de lesdagen is zoveel mogelijk rekening gehouden met schoolvakanties in alle regio's.

TOETSING EN DIPLOMERING

Per module wordt het leerresultaat van de deelnemers getoetst in een afsluitend gesprek of naar aanleiding van een schriftelijk product. Heeft de deelnemer alle drie de modules met een positief resultaat afgesloten dan ontvangt hij of zij het diploma *Ethiek in de zorgsector*.

RAAD VAN ADVIES

De opleiding wordt bijgestaan door een Raad van Advies. Deze bestaat uit vertegenwoordigers van organisaties en instanties die belang hebben bij een hoogwaardige postacademische beroepsopleiding *Ethiek in de zorgsector*. Dit zijn bijvoorbeeld het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, de Vereniging van zorginstellingen Reliëf, de Inspectie voor de Gezondheidszorg en de V&VN.

Daarnaast hebben enkele onafhankelijke deskundigen zitting in de Raad. De betekenis van de Raad van Advies is gelegen in de garantie dat de opleiding goed afgestemd is en blijft op het afnemend veld. De leden van de Raad van Advies hebben op persoonlijke titel zitting in de raad.

ACCREDITERING

De opleiding is geaccrediteerd door de volgende beroepsverenigingen: de KNMG (40 uur), Verenso (40 uur), de Nederlandse Vereniging voor Artsen in de Zorg voor mensen met een verstandelijke handicap (40 uur) en het accreditatiebureau Sociale Geneeskunde (22 punten). De opleiding is ook geaccrediteerd door het accreditatiebureau Medische specialisten, de Vereniging voor Geestelijk Verzorger in de Zorg (VGVZ), de accreditatiecommissie van het Kwaliteitsregister Verpleegkundigen en door het bureau Accreditatie Deskundigeheidsbevorderende activiteiten Paramedici (ADAP). Voor andere beroepsgroepen kan accreditatie worden aangevraagd. Neem voor meer informatie contact op met mw. Simone Naber.

KOSTEN

De opleiding kost € 5950,-. Dit is inclusief studiehandleiding, reader, koffie, thee en de maaltijden en diploma. U ontvangt alle lesmaterialen digitaal. Reiskosten zijn niet bij de prijs inbegrepen. Degenen voor wie de kosten niet of slechts gedeeltelijk door de werkgever worden gedragen, maken wij er graag attent op dat opleidingen doorgaans fiscaal aftrekbaar zijn.

SECRETARESSE

Op het secretariaat van de Vakgroep Ethiek van de Gezondheidszorg is Gerdie van Uden degene bij wie u terecht kunt als het gaat om *Ethiek in de zorgsector*. Zij organiseert de praktische aspecten van de opleiding.

Tel. (024) 361 53 20

Email: Gerdie.vanUden@Radboudumc.nl

AANMELDING

Voor de opleiding, die start in januari 2020, zijn maximaal 25 plaatsen beschikbaar.

U kunt zich aanmelden door het aanmeldingsformulier achter in deze brochure in te vullen of door het digitale inschrijfformulier op www.ethiekindezorgsector.nl in te vullen. Uw inschrijving is definitief wanneer wij uw betaling ad € 5950,- hebben ontvangen. Betalen kunt u na ontvangst van de factuur.

Mocht u onverhoopt niet in de gelegenheid zijn de opleiding geheel te doorlopen, dan kunt u zich laten vervangen voor het resterende gedeelte. Onze algemene voorwaarden zijn te vinden op www.ethiekindezorgsector.nl.

Aanmeldingsformulier

Postacademische beroepsopleiding *Ethiek in de zorgsector 2020*

U wordt verzocht dit formulier in te vullen met zwarte of blauwe pen in blokletters. | De door u verschaft informatie zal vertrouwelijk behandeld worden. | De inschrijving staat open tot 1 december 2019. | Aanmeldingen worden op volgorde van binnenkomst verwerkt.

PERSOONLIJKE GEGEVENS

Naam

Voornamen

Roepnaam

indien gehuwd: geboortenaam

Man / vrouw

Titel

Geboortedatum

Geboorteplaats

Privéadres

Postcode

Woonplaats

e-mailadres

Telefoonnummer

Mobiel telefoonnummer

Dieetwensen

WERK

Naam instelling

Adres

Postcode instelling

Telefoonnummer

Functie

Plaats

e-mailadres

OPLEIDING VANAF VOORTGEZET ONDERWIJS (U kunt ook een recent CV meesturen)

Instelling + studierichting

Plaats

Tijdvak

Jaar diploma

De Nederlandse Vereniging voor Bio-Ethiek reikt eenmaal per 3 jaar een prijs uit aan een activiteit die, of een product dat, in haar ogen bij uitstek de bio-ethiek stimuleert, de kwaliteit van ethische discussies verhoogt en ook goed is opgezet en uitgewerkt.

In 2012 heeft zij deze prijs toegekend aan de Postacademische Beroepsopleiding *Ethiek in de zorgsector*, ex aequo met de website waardenweb.nl. In het juryrapport spreekt de jury van "een zeer goed doordacht en vormgegeven programma, een uitstekende inleiding in de belangrijkste vragen waarmee zorgprofessionals worden geconfronteerd. De deelnemers worden uitgedaagd hun eigen visie te vormen en zij leren morele vraagstukken binnen hun beroepspraktijk bespreken. De jury heeft ook waardering voor het feit dat de opleiding zelfkritisch is gebleven en niet stil is blijven staan. Het programma van de opleiding in 2012 had moeilijk actueler kunnen zijn".

BEROEPSERVARING (U kunt ook een recent CV meesturen)

Instelling	Plaats	Tijdvak	Functie
-----	-----	-----	-----
-----	-----	-----	-----
-----	-----	-----	-----
-----	-----	-----	-----
-----	-----	-----	-----

BEROEPSPECTIEVEN

Omschrijf hier kort uw ambities en hoe u verwacht dat de opleiding een bijdrage kan geven aan het realiseren van deze ambities.

OVERIGE OPMERKINGEN

BEKENDHEID MET 'ETHIEK IN DE ZORGSECTOR'

- uit een tijdschrift, nl: ----- via een website, nl: -----
- via een nieuwsbrief, nl: ----- via mailing aan directeuren via mailing aan MEC's
- via een deelnemer van eerdere jaren, nl: -----
- via een van de docenten, nl: -----
- anders, nl: -----

KOSTEN

De kosten van de opleiding, ad € 5950,- worden overgemaakt na ontvangst van de factuur.
De factuur wordt betaald door:

- de instelling waar ik werk mij persoonlijk (slechts 1 hokje aankruisen)

Datum ----- Plaats -----
Handtekening -----

De inschrijving staat open tot 1 december 2019. Dit aanmeldingsformulier kunt u gefrankeerd toezenden aan:

Radboudumc
IQ healthcare, vakgroep Ethiek van de Gezondheidszorg
mw. drs. Simone Naber
Postbus 9101, huispost 114 IQhealthcare
6500 HB Nijmegen

Wij gaan zorgvuldig met uw gegevens om. Voor meer informatie, zie ons privacy-statement op www.ethiekindezorgsector.nl.

Kwetsbaren krijgen niet
de juiste zorg

Trouw, 17 oktober 2018

Vertrouw niet te snel
op de digitale dokter

Trouw, 5 juli 2018

‘Veilige zorg is niet altijd goede zorg’

Metro Nieuws, 4 april 2019

‘Stel meer morele vragen bij
de toetsing van euthanasie’

NRC.NEXT, 28 september 2018

Zeg maar wat een leven
mag kosten

de Volkskrant, 7 mei 2018

OVER DE VAKGROEP ETHIEK VAN DE GEZONDHEIDSZORG

De vakgroep Ethiek van de Gezondheidszorg is onderdeel van het Scientific Center for Quality of Healthcare, een van de afdelingen van het Radboudumc.

De vakgroep is in haar huidige vorm tot stand gekomen in 2008. Vanaf het begin van de medische faculteit in 1951 heeft onderwijs in ethiek en filosofie deel uitgemaakt van het medisch onderwijsprogramma.

Op dit moment heeft de vakgroep vier verschillende taken:

ONDERWIJS

De vakgroep Ethiek draagt bij aan de kwaliteit van de zorg door onderwijs en scholing vanuit ethisch perspectief aan studenten, professionele zorgverleners en onderzoekers. Binnen dit ethisch perspectief vormen humaniteit, integriteit en bewogenheid kernwaarden.

ONDERZOEK

De vakgroep verricht onderzoek op een aantal gebieden zoals bijvoorbeeld patient-centered care, professionaliteit van zorgverleners, value based healthcare, klinische ethiek en besluitvorming rond het levenseinde.

KLINISCHE ETHIEK

De medewerkers van de vakgroep faciliteren moreel beraad en ethische consultaties op de klinische afdelingen. De vakgroep levert de ambtelijk secretarissen voor de Commissie Ethiek en Commissie Identiteit van het Radboudumc, en leden van de vakgroep hebben zitting in deze commissies en in de Commissie Mensgebonden Onderzoek. Ook in andere zorginstellingen worden klinisch -ethische activiteiten verricht.

DIENSTVERLENING

Vanuit de vakgroep wordt intensief deelgenomen aan het publieke debat. In populaire media wordt aan de meningsvorming bijgedragen. Door de vakgroep wordt een heel scala van opleidingsactiviteiten zoals cursussen, seminars en congressen aangeboden.